

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ
СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ПІДГОТОВКИFEATURES OF SOCIAL ACTIVITY DEVELOPMENT IN STUDENTS
WITH A SOCIOECONOMIC PROFILE

Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню ключових понять розвитку соціальної активності студентської молоді, яка навчається за соціономічним профілем підготовки. В праці визначено, що соціальна активність характеризується активною життєвою, громадянською, національною позицією, а, отже, уособлює взаємодію з оточуючим середовищем, яка визначається соціальними, вольовими зусиллями, які спрямовуються особистістю під час реалізації запланованого.

В роботі представлено результати аналізу експериментального дослідження зі студентською молоддю. Під час експериментальної роботи було використано анкету, серед основних питань якої було визначено бажання і форми підтримки соціальної активності молодих людей, які навчаються за соціономічним профілем підготовки, локус контролю (методика, адаптована О. Ксенюфонтовою) та ціннісні орієнтації (М. Рокич). За результатами діагностичної роботи, рівень розвитку соціальної активності студентської молоді знаходиться на середньому рівні розвитку, сформованість у більше ніж половини студентів, яким властива нестійка потреба до соціальної активності; нестабільне емоційне відношення до такого виду діяльності; недостатня усвідомленість поняття «соціальна активність»; ситуативна дієвість соціально-політичної сфери. Загалом, у студентів уже сформовано особливі поведінкові реакції (емансипація, групування з однолітками, захоплення). Реакція спілкування з однолітками є об'єктивно необхідним процесом, адже студенти задля досягнення загальних цілей обирають групове спілкування. Власне, таким чином, розвиваються навички соціальної взаємодії, створюється атмосфера, під впливом якої формується авторитет, формуються та видозмінюються локус суб'єктивного контролю, формуються та розвиваються ціннісні орієнтації.

Ключові слова: соціальна активність, студенти, розвиток соціальної активності, цін-

нісні орієнтації, локус контролю, розвиток соціальної активності

The article is dedicated to the theoretical substantiation of key concepts related to the development of social activity among students pursuing an economic profile of education. The work defines that social activity is characterized by active living, civic engagement, and a national standpoint, embodying interaction with the surrounding environment, which is influenced by social and volitional efforts directed by the individual during its implementation. Additionally, the article presents the results of an analysis of experimental research conducted with student populations.

During the experimental research, questionnaires were employed, and among the primary questions were the determination of desires and forms of support for social activity among young people studying under an economic profile of education, locus of control (using the methodology adapted by O. Ksenofontova), and value orientations (M. Rokich). According to the results of the diagnostic work, the level of development of social activity among student populations is found to be at an intermediate level of development. More than half of the students exhibit an unstable inclination towards social activity, an emotionally inconsistent attitude towards such types of activities, limited awareness of the concept of «social activity,» and situational involvement in the social-political sphere.

Overall, students have already formed distinctive behavioral reactions such as emancipation, group affiliations with peers, and areas of interest. Interaction with peers is an objectively necessary process, as students select group communication for the attainment of common goals. Consequently, social interaction skills are developed, an environment is created that influences the formation of authority, the subjective locus of control is shaped and transformed, and value orientations are established and developed.

Key words: social activity, students, development of social activity, value orientations, locus of control, social activity development.

УДК 378.015.31:316.61
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/64.1.35>

Рідкодубська Г.А.,

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи
і соціальної педагогіки
Хмельницького національного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Начасі в Україні відбуваються кардинальні зміни, що зумовлюють переорієнтацію кожної особистості на високий рівень громадянської позиції та здатності досягати запланованого.

Дослідженням формування соціальної активності займалися науковці різних галузей, що підкреслює комплексність та актуальність питання на різних етапах розвитку суспільства. Витоками дослідження соціальної активності вважаються такі класичні теорії формування особистості, як теорія діяльності (О. Леонтьєв), психосоціальна

теорія (Е. Еріксон), теорія спрямованості особистості (Е. Берн) та інші.

Людина – істота соціальна, її життєпростір визначається суспільством – малі та великі групами, соціальними інститутами, формальними та неформальними соціальними осередками. Завдяки соціальній активності особистість може самостверджуватись, кар'єрно зростати, встановлювати особисті контакти та ефективно комунікувати.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Загальноприйняте уявлення про те, що соціальна активність є компонентом соціальної зрілості особистості,

а студентський – вік формування опосередкованих нейронних зв'язків кори головного мозку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичний аналіз та експериментальна перевірка соціальної активності студентів соціономічного профілю Хмельницького національного університету.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні наукові розвідки соціальної активності здійснюються з позиції аналізу психологічних, соціально-педагогічних, соціальних аспектів, що визначають її актуальність. Учені Б. Мар'єнко, С. Постановова, досліджують роль соціальної активності в житті студентської молоді; О. Карпенко, А. Красняков та інші у власних дослідженнях визначають детермінанти формування соціальної активності молоді людини, а дослідження О. Сороки присвячені аналізу впливу соціальної активності молоді на формування у них основних характеристик відповідального батьківства у майбутньому.

Науковець Т. Лях у власних дослідженнях аналізує особливості соціально-педагогічної діяльності студентів, які займаються волонтерством, Н. Сівак розробляє модель успішної соціалізації студентської молоді, які навчаються в закладах вищої освіти, О. Панагушина досліджує громадські молодіжні організації, як основну ініціативну силу формування активної життєвої позиції студента, О. Лісовець обґрунтовує суб'єкт-об'єктну взаємодію студентів у громадських молодіжних організаціях

Ми погоджуємось з М. Васильєвою, яка вважає, що соціальна активність «визначає спосіб існування і розвитку особистості як суб'єкта суспільного життя, заснований на її свідомому і несвідомому прагненні до зміни соціальних умов і формуванні власних якостей (здібностей, установок, ціннісних орієнтацій)» [3, с. 11]

На нашу думку, соціальна активність характеризується активною життєвою, громадянською, національною позицією, а, отже, уособлює взаємодію з оточуючим середовищем, яка визначається соціальними, вольовими зусиллями, які спрямовуються особистістю під час реалізації запланованого.

Соціальна активність визначається як діяльність, яка передбачає включення соціальних, вольових зусиль особистості, для співіснування в зовнішніх обставинах. На основі аналізу наукових джерел, виокремлено форми прояву соціальної активності відповідно сфер соціального життя особистості. Виділено такі: політична активність, громадянська активність, культурна активність, творча активність, трудова активність, комунікативна, ділова активність. В умовах воєнних дій, студентська молодь актуалізує такі форми соціальної активності як: громадська, творча і комунікативна (інтернет активність). Сучасна політична ситуація впливає на формування громадянської, політичної

та соціальної активності студентської молоді, оскільки саме студентська молодь бере активну участь в організації та здійсненні волонтерської допомоги, допомагає волонтерам у зборах коштів, самостійно організовує та здійснює допомогу людям, які не в змозі цього зробити самостійно.

Наша експериментальна робота проводилась в три етапи. На першому теоретичному ми аналізували наукову літературу з проблеми дослідження, характеризували особливості формування і розвитку соціальної активності в студентські роки та обґрунтовували форми прояву соціальної активності студентів у період воєнного часу. На основі отриманих теоретичних даних нами було розроблено методологію проведення експериментальної роботи, виділено методики дослідження та обґрунтовано їх використання в ході практичної роботи.

На другому – емпіричному етапі, проведено власне дослідження, використовуючи обрані методики та проаналізовано отримані дані в ході експериментальної роботи.

Третім етапом був практико-аналітичний. На цьому етапі проаналізовані дані стали базою розробки програми соціальної активності студентів в період воєнного часу та науково-практичних рекомендацій соціальним педагогам щодо підвищення соціальної активності студентів в період воєнного часу.

Під час аналізу наукових джерел, ми дійшли висновку про пріоритетність діяльничого характеру в формуванні соціальної активності студентів. На другому етапі нами було розроблено анкету, яка складалась з 20 запитань і стосувалась особливостей соціальної активності студентів різного профілю майбутньої професійної діяльності. Ми розділяємо уявлення Д. Фельдштейна про стадії сформованості соціальної зрілості особистості. У власних наукових працях він виокремлює такі: «перша – поява тенденції до самостійності й потреби у визнанні, друга – розгортання потреби в суспільному визнанні, третя – виражене усвідомлення свого соціального залучення» [6, с. 28]. Саме ця ідея стала базовою у творенні анкети, за допомогою якої ми мали на меті визначити форми соціальної активності студентської молоді, рівень її зацікавлення і рівень включеності до становлення особистості як зрілої.

Для збору даних ми здійснили емпіричне дослідження, в якому взяли участь студенти Хмельницького національного університету різних напрямів підготовки, загалом 40 осіб, з них 21 особа чоловічої статі і 19 жіночої. Звичайно, ця вибіркова кількість є недостатньою для оперування достовірними кількісними і якісними показниками, але вона є достатньою для виявлення загальних тенденцій, – і відповідає поставленому на даному етапі дослідження завданню. В результаті було отримано наступні дані.

На питання про те, чи беруть участь в соціально-політичному житті, країни, студенти відповіли (у відсотковому еквіваленті від загальної кількості респондентів): постійно – 20 %; часто – 25 %; у поодиноких випадках – 20%; періодично – 15%; час від часу – 5%; ні – 15%.

Отримані дані в оді анкетування, ми зобразили у вигляді діаграми на рис. 1. Відповіді на питання: Чи берете Ви участь в соціально-політичному житті країни?

Рис. 1. Якісний аналіз питання анкети

За результатами, які ми отримали, стає зрозумілим, що зацікавленість та включеність студентів соціально-економічними та політичними проблемами, з якими стикається нині Україна, досить висока.

На питання про те, чим саме займаються студенти, проявляючи соціальну активність обрали (можна було обрати декілька варіантів):

волонтерство – 85 %; донат на ЗСУ – 80 %; участь у масових соціальних акціях – 40%; участь в зборі котів на потреби ветеранів ООС – 35%; участь у студентських соціальних акціях – 30 %; участь у діяльності обласних, всеукраїнських громадських організацій з допомоги ветеранам ООС чи членам їх родини – 10 %; не беруть участі – 25 %.

Оскільки багато респондентів вказали волонтерство як одну із основних форм прояву соціальної активності (як ми і очікували), наступне питання стосувалось саме цього аспекту соціальної активності.

На запитання про те, чому студентська молодь приймає участь в волонтерському русі, відповіли таким чином:

Щоб відчувати власні можливості допомогти – 60%, щоб відчувати власний вклад у перемогу – 30%, щоб виявити власну політичну позицію – 10%

Питання про те, чи є Ви активним громадським діячем в університеті відповіли таким чином: звичайно, так – 65%, ні – 35%.

На питання чи планують у майбутньому студенти пов'язати власне професійне майбутнє з соціально-політичним країни, відповіли: так – 35% опитаних; скоріше так, чим ні – 25%; уже працюють – 25% скоріше ні, чим так – 10% ні – 5% респондентів;

На питання з якого віку молодь повинна проявляти соціальну активність, відповіли таким чином:

14-18р – 65% опитаних; 19-25р. – 25% респондентів; 26-33р. – 10%. Отже, 26 осіб (65%) вважають оптимальним віком початку формування соціальної активності 14-18 років. Погоджуючись з респондентами, висловлюємо власний погляд на ситуацію, оскільки це той період, коли в людини формується світогляд, а отже, і позиція стосовно основних аспектів її взаємодії зі світом.

На питання про готовність проводити просвітницьку роботу серед друзів, знайомих для залучення молоді до соціальної активності: так, із задоволенням – 55%, так, за потреби – 30%, ні – 15%

Отримані дані ще раз доводять наші припущення стосовно визначаєності студентської молоді у соціально-політичному, економічному та політичному житті країни зараз. Тішать надіями 22 особи з 40 (55%) опитаних, готових пропагувати соціальну активність як основне гасло розвитку особистості в соціумі.

І наостанок питання про те, в яких формах, на думку респондентів може здійснюватись соціальна активність, ми отримали такі відповіді: волонтерство – 50%; участь в різноманітних громадських організаціях – 25%; участь в молодіжних радах інших структурах – 15%; організація форумів для обговорення актуальних проблем – 10%; створення тематичних груп в соціальних мережах – 5%.

Здійснивши аналіз питань анкети, ми дійшли висновку, що 45% респондентів в період воєнного часу проявляти соціальну активність в різних формах, 10% опитаних ніяким чином не цікавились соціально-політичним життям країни і не мали бажання її проявляти, і 35% нечасто, деколи були учасниками соціальних активностей та пасивно приймали участь в соціальних активностях, запропонованих іншими.

Отже, проаналізувавши отримані дані в ході анкетування, ми зробили такі висновки: студентська молодь – рушій сила розвитку соціальної активності, саме тому врахування інтересів та потреб молоді та реалізація їх в життя – основне завдання соціально-політичного устрою країни.

На наступному етапі ми досліджували локус суб'єктивного контролю «Локус контролю» О. Ксенофонтвої.

Загалом, рівень розвитку суб'єктивного контролю – основна характеристика особливостей поведінкових реакцій особистості, яка визначає як рівень соціальної взаємодії, так і ступінь активності особистості під впливом обставин. Загалом, виокремлюють два різновекторні типи локусу контролю: екстернальний та інтернальний. Екстернальний тип локусу контролю визначає відношення до зовнішніх обставин як до таких, які формують мультизадачність життя особистості. Тобто особа, в якій виявлено такий тип контролю за будь-яких умов шукатиме відповідь на питання

чому відбуваються події, у зовнішніх характеристиках, обставинах, діях інших людей і звинувачуватиме саме їх у власних невдачах. Тобто центр уваги у такої особистості зміщується на зовнішні умови, які, на її думку, визначають події, учасниками яких вона є.

Наступний тип локалізації локусу контролю – інтернальний – представники цього типу контролю завжди шукають відповіді на запитання у власних діях чи бездіяльності, тобто зосереджується на детермінантності поведінки, спрацьованим механізмам захисту чи активізації процесів на подолання перешкод. Аналіз отриманих даних за шкалами інтернальності визначається такими особливостями:

Загальна шкала інтернальності, визначається високим/низьким рівнем розвитку суб'єктивного контролю будь-якої значимої соціальної ситуації. Представники високого рівня показника відзначають вплив на життя власних рішень та несуть відповідальність за прийняття їх, за результативність подій. Проаналізувавши отримані дані в ході експериментальної роботи, ми отримали такі результати: За ЗШІ: високого рівня було визначено у 12 респондентів із 40 опитаних, (30%)

Низький показник за шкалою ЗШІ відображається низьким рівнем суб'єктивного контролю, таких серед опитаних було виявлено 10 осіб (25%) Особи, в яких високий рівень ЗШІ не пов'язують власні дії та значущі для них події, вважають, що обставини життя не підконтрольні людям і визначають вплив випадка у життя кожної людини. У 18 осіб було виявлено середній рівень розвитку суб'єктивного контролю за шкалою ЗШІ, що становить 45% опитаних. Тобто, велика кількість студентів, ситуативно відноситься до важливості та впливовості власних дій у результат як професійного, так і особистого розвитку. На основі аналізу експериментальних даних побудуємо діаграму рівня розвитку ЗШІ (рис. 2).

Рис. 2. Показники суб'єктивного локусу-контролю (шкала загальної інтернальності)

Шкала інтернальності в області досягнень – ШІД. Високі показники визначають високий рівень суб'єктивного контролю подіями із позитивною емоційною забарвленістю. Респонденти, в яких високі показники визначають власний вклад у скарбничку особистих досягнень та розглядають

можливість подальшого розвитку як професійних, так і особистих якостей, за умови постійного самовдосконалення. У осіб, в яких виявлено низький рівень розвитку ШІД простежується визначення удачі, зовнішнім обставинам як основного фактору досягнення успіху професійного, особистого життя.

За результатами отриманих даних в ході експериментального дослідження, ми отримали такі дані: високий рівень розвитку ШІД виявлено у 20 осіб, що становить 50% опитаних, у 8, а це 20% виявлено низький рівень ШІД і у 12 (30%) середній рівень розвитку ШІД. Для ілюстрування даної ситуації ми зобразили у вигляді діаграми на рис. 3.

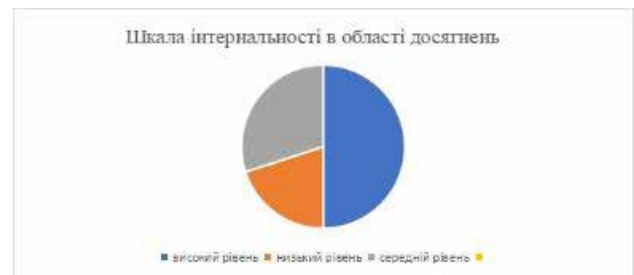

Рис. 3. Локус суб'єктивного контролю за шкалою інтернальності в області досягнень

Шкала інтернальності в області невдач – ШІН. Високий рівень розвитку цього показника визначається відношенням особистості до невдач, до ситуації неуспіху, до можливості звинувачувати себе в проблемах, котрі визначають емоційне напруження і вміння нести відповідальність за негативні наслідки. Низький рівень розвитку ШІН визначає позицію особистості у звинувачуванні зовнішніх обставин, пошук винного, зовнішніх обставин, можливостей удачі впливати на результат. На основі аналізу результатів емпіричного дослідження маємо такі результати: у 14 осіб, а це 35% опитаних було виявлено низький рівень ШІН, у 26 осіб, а це 65% було виявлено високий рівень ШІН. На основі аналізу отриманих даних, побудуємо діаграму 1.4. Якісний показник шкали інтернальності в області невдач.

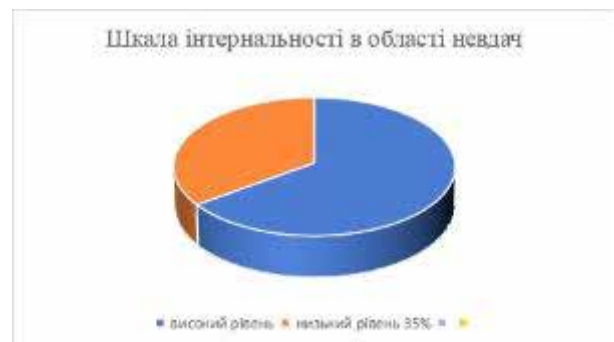

Рис. 4. Якісний показник за шкалою інтернальності в області невдач

Оскільки наступні шкали стосуються міжособистісних взаємин та фізичного і ментального здоров'я, ми не ставили за завдання визначення та не обґрунтовували їх значення для формування соціальної активності, ми не аналізували даних в рамках цих шкал.

Аналіз отриманих даних, отриманих в ході експериментального дослідження дозволяють нам зробити такі висновки: студенти, в яких виявлено високий рівень розвитку суб'єктивного локус контролю, як правило самостійні, здатні нести відповідальність за власні позиції, визначають свій вклад у справу, соціально активні, адже саме ці якості сподвигають їх на постійний розвиток. Саме ці якості стають визначальними у світоглядних установка особистості стосовно майбутнього нашої держави, що особливо актуально в період війни.

Наступною методикою нами було обрано ціннісні орієнтації М. Рокича, оскільки саме вони розвиваються під час соціалізації, під час формування уявлень людини та під час їх проникнення в індивідуальний світ особистості. Спочатку особистість набуває досвіду попередніх поколінь, отримуючи соціально схвалені стереотипи поведінки, орієнтовані на соціокультурні цінності. На наступному етапі формується життєвий досвід, який дає можливість відчувати власні можливості стосовно адаптації. Узагальнюючи вищесказане, можемо констатувати факт, ціннісні орієнтації виконують такі функції: за допомогою них особистість долучають до норм соціуму, в яких функціонує особистість, допомагають визначитись із усвідомленнями особистості, допомагають самореалізації та мотивують всебічний розвиток та, як наслідок, визначають особливості соціальної активності.

Ми розділяємо наукові погляди А. Базиленко, яка вважає, що: «ціннісні орієнтації є чинником формування соціальної активності студентів, якщо вони виражають: прагнення студентів до виконання соціальних ролей (заради добробуту інших, вирішення своїх проблем та проблем оточуючих на основі відповідального, чесного, сміливого ставлення до здійснення соціальної активності), розуміння важливої ролі соціальної складової у майбутній професійній діяльності та в процесі навчання, пріоритети цінностей активного та продуктивного життя, духовних і гуманістичних цінностей, цінності суспільного визнання» [1, с. 61].

Загалом, в методиці М. Рокича аналізується ранжувальний список ціннісних орієнтацій за двома напрямками: термінальні цінності – переконання, що особиста ціль кожної людини варта того, щоб включатись до її результату та інструментальні – переконання, про те, що властивість особистості та дія, спричинена на результат завжди краще, у будь-якій ситуації. На основі аналізу отриманих даних в ході експериментальної

роботи за методикою М. Рокича ціннісні орієнтації, ми отримали такі дані: під час аналізу враховували середній арифметичний за балами по кожній з цінностей (розрахунок вівся таким способом: складались кількість всіх балів та потім ділили на кількість респондентів. Оскільки найважливіша цінність зайняла перше місце, то та, яка отримала найменшу кількість балів, потрапила на вісімнадцяте місце. За результатами, які ми отримали в ході експериментальної роботи, найголовнішими цінностями в даній групі респондентів було виявлено «вихованість» (9,6), «чуйність» (9,1), «терпимість» (8,5), «незалежність» (8,3), «високі запити» (8). Серед найменш цінних було виявлено «широта поглядів» (6,7), «раціоналізм» (6,5), «освіченість» (6). Розподіл інструментальних ціннісних орієнтацій представлено на рис. 5 у вигляді діаграми

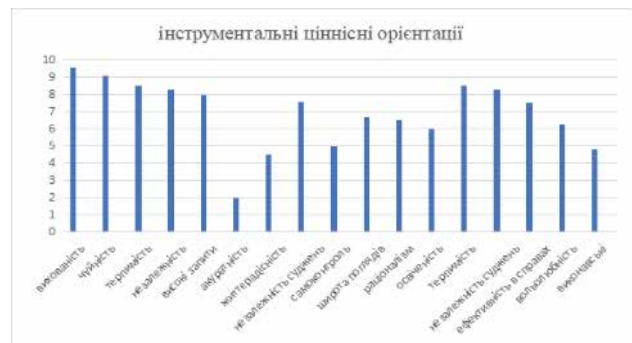

Рис. 5. Ієрархія важливості інструментальних цінностей

Під час аналізу термінальних цінностей в респондентів найбільш вагомими виявились такі: «свобода» (10,5), активне життя (9,6), що в принципі, являє собою експериментальне підтвердження наших уявлень про значущість соціальної активності для студентської молоді, «продуктивне життя» (9), активна позиція (8,65), вільний вибір (8,5). Отримані результати ми представили у вигляді діаграми, представленої на рис. 6.

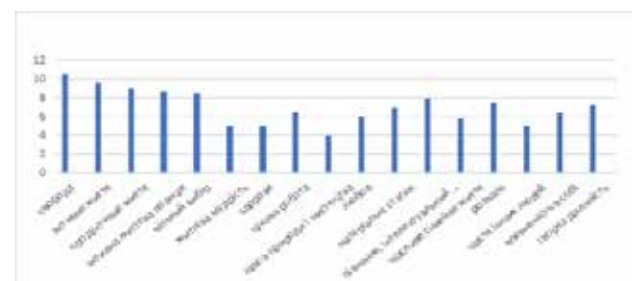

Рис. 6. Ієрархія важливості термінальних цінностей

Висновки із цього дослідження і подальші **перспективи в цьому напрямку.** Отже, узагальнюючи дані за вищеназваними методиками, порівнюючи персональні результати кожного учасника, а також

після систематизації загальних тенденцій, ми прийшли до таких висновків: в студентів, як представників особливої категорії населення, вже сформовано особливі поведінкові реакції (емансипація, групування з однолітками, захоплення). Реакція спілкування з однолітками є об'єктивно необхідним процесом, адже студенти задля досягнення загальних цілей обирають групове спілкування. Власне, таким чином, розвиваються навички соціальної взаємодії, створюється атмосфера, під впливом якої формується авторитет, формуються та видозмінюються локус суб'єктивного контролю, розвиваються ціннісні орієнтації. Перспективами в цьому напрямку вважаємо дослідження впливу розвитку соціальної активності студентів на рівень розвитку патріотичних почуттів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базиленко А. К. Психологічні чинники формування соціальної активності студентської молоді (на прикладі студентського самоврядування) дис. на здоб. Канд. психол. наук. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України Київ, 2018р. 234с.
2. Будаєв В, Олексюк О. Особливості студентської молоді як суб'єкта освітнього простору університету *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки: зб. наук. пр. / за ред. проф. Тетяни Степанової. № 4 (63), грудень 2018. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2018, с. 34-42.
3. Васильєва М.П. Проблеми формування соціальної активності студентської молоді в Україні матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції Сучасні тенденції у підготовці та професійній діяльності фахівців соціальної галузі Харків 2018, с. 9-11
4. Кравченко О. О., Кулик М. О., Скочко М. О. Недержавні організації як суб'єкти соціального розвитку громад : досвід Міжнародного благодійного фонду «Небайдужі». Соціальна робота та соціальна освіта. 2021. 1 (6). с. 88 – 95.
5. Ступак О. Сутність поняття «соціальна активність молоді» Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2018. Вип. 1-2. с. 164-171. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO>
6. A guide to the project management body of knowledge (PMBOK guide) : Sixth Edition / Project Management Institute, 2017. 537 p. URL: <http://faspa.ir/wp-content/uploads/2017/09/PMBOK6-2017.pdf>
7. DuBay M., Watson, L. R., & Zhang, W. In search of culturally appropriate autism interventions: Perspectives of Latino caregivers. *Journal of autism and developmental disorders*, 48(5), 2018., p.1623-1639.